

فارس

استان فارس در بخش جنوبی کشور با مساحتی حدود ۱۳۳ هزار کیلومتر مربع، به طور تقریبی ۸/۱ درصد از وسعت کشور را به خود اختصاص داده است که از این لحاظ پنجمین استان بزرگ ایران محسوب می شود. این استان از شمال به استان اصفهان، از شمال شرق به استان یزد، از جنوب به استان هرمزگان، از غرب و جنوب غرب به استان بوشهر و از شمال غرب به استان کهگیلویه و بویراحمد محدود می شود. مرکز استان فارس، شهر شیراز است و از شهرهای مهم آن می توان شهرهای مرودشت، کازرون، جهرم و فسا را نام برد.

فهرست وب سایت ها و خدمات الکترونیکی

موقعیت جغرافیایی

استان فارس در مسیر اصلی ارتفاعات زاگرس قرار گرفته است. این استان در نواحی شمال و شمال غرب از ارتفاعات به هم پیوسته همراه با دره های عمیق تشکیل شده و در قسمت های جنوب و جنوب غرب در حد فاصل کوه ها، دشت های حاصلخیز شیراز، کازرون، تبریز، مرودشت قرار گرفته که توسط رودها آبیاری می شود. کوه های زاگرس، بخش اعظم استان را در بر گرفته است. بخشی از استان فارس در زاگرس چین خورده و بخش دیگری از آن در زاگرس مرتفع قرار دارد. بخش چین خورده رشته کوه زاگرس، به سه قسمت زاگرس شمال غرب در منطقه کرمانشاه و ایلام، زاگرس میانی در منطقه لرستان و بختیاری و زاگرس جنوب شرق در منطقه فارس، تقسیم می شود. امواج چین خوردگی ها در سرزمین فارس، ملایم تر و باز تر است و بیشتر به صورت چاله های ناودیسی و برجستگی های طاقدیسی ساده مشخص می شود. همین چاله های ناودیسی به مرور زمان تبدیل به دشت های وسیع شده است. باید ذکر کرد که ناهمواری ها در استان به تبعیت از روند اصلی زاگرس دارای جهت شمال غرب جنوب شرق بوده و در قسمت های شمالی مرتفع هستند و کوه هایی چون دنا با ارتفاع ۴،۲۷۶ متر و کوه سفید با ارتفاع ۳،۹۴۲ متر را در خود جای داده اند.

براساس مطالعات زمین شناسی، ارتفاعات استان فارس به دوران دوم و سوم زمین شناسی تعلق دارند. تاثیر عوامل متفاوت زیست محیطی و شرایط خاص اقلیمی باعث پیدایش پدیده های مهم جغرافیایی و زمین شناسی چون: تنگه های طبیعی، گنبد های نمکی، دریاچه ها و بلایا، ناودیس های معلق، آبشارها، کویر، جنگل شده است.

از دیگر پدیده های منحصر به فرد استان می توان به تنگه های طبیعی چون: تنگ خانی، تنگ هرایز، تنگ بوان، تنگ الله اکبر، تنگ بستانک یا بهشت گمشده، تنگ ایج، تنگه لای تاریک، تنگ استهبان، تنگ پلنگان، تنگ لای زنگان، تنگ زی طشت، تنگ جزین یا گزین، تنگ خرکه و تنگ براق، تنگ ابوالحیات که بیشتر بر اثر فرسایش رودخانه ای در طاقدیس های رسوبی شکل گرفته اند، اشاره کرد

به واسطه کوهستانی بودن منطقه و وجود دشت های فراوان در بین ارتفاعات و بسته بودن آنها، چاله ها و زمین های پستی به وجود آمده که باعث تشکیل حوزه های آبریز فصلی و دائمی شده اند. در سطح استان حوزه های آبریز بسته ای مانند دریاچه طشت بختگان، مهارلو، کافترا، فامور وجود دارد. در کنار این حوزه های آبریزی، تعدادی حوزه های بسته ی فصلی نظیر: دریاچه های کاریان، دشت ارژن، کفه خنج در دشت خنج وجود دارد. از دریاچه های مهم دیگر استان می توان به دریاچه فامور یا پریشان، دریاچه کافترا یا شادکام، دریاچه و تالاب ارژن اشاره کرد. به جز دریاچه ها، رودخانه های فراوانی، به صورت فصلی و دائمی در این سرزمین در جریان است که مهم ترین آنها عبارتند از: رودبال، زهره، دالکی، شور جهرم، شاپور، شادکام، شش پیر، شور لار، فهلیان، قره آقاج، کر، مارگون، مند و مهران

استان فارس به دلیل نزدیکی به خلیج فارس در نواحی جنوبی و م جاورت با کویر در نواحی شمال شرق، جهت ناهمواری ها و چین خوردگی ها، ارتفاع، عرض جغرافیایی و دیگر عوامل دارای سه ناحیه آب و هوای اصلی به شرح زیر است

الف : ناحیه کوهستانی شمال، شمال غرب و غرب: مرتفع ترین مناطق و کوه های استان را در خود جای داده است و دارای زمستان های سرد و تابستان های معتدل است

ب : ناحیه مرکزی: نسبت به ناحیه اول ارتفاع کمی دارد این ناحیه در زمستان دارای آب و هوای معتدل همراه با بارش و تابستان های معتدل دارد

ج : ناحیه جنوب و جنوب شرقی: این ناحیه به دلیل کم بودن ارتفاع، عرض جغرافیایی پایین تر و شکل گیری جهت کوه ها یعنی شرقی غربی دارای آب و هوای معتدل در زمستان و بسیار گرم و خشک در تابستان است

پیشینه تاریخی

سه هزار سال پیش از میلاد، اقوامی که خود را «آریایی» می نامیدند، از جنوب روسیه امروزی به «فلات ایران» سرازیر شدند و پس از درگیری های فراوان با بومیان این سرزمین یعنی اقوام ایلامی، به پیروزی رسیدند و ایران را به عنوان محل سکونت خود انتخاب کردند. بیشتر این آریایی ها، چوپان، گله دار و کوچ نشین بودند و به صورت قبیله ای زندگی می کردند. آنان دارای دینی با بینش توحیدی بود. آنان به خدای یگانه و بزرگی به نام «اهورامزدا» ایمان داشتند و نیروهای طبیعی، مانند آب، آتش و خاک و خورشید را دارای «فره ایزدی» می پنداشتند و سرچشمه بدی ها و تاریکی ها را در وجود «اهریمن» می جستند. در آن زمان پارس تنها سرزمینی بود که دین زرتشتی حقیقی و نوشته های آن در آنجا محفوظ مانده بود. آریایی ها، قبیله های بزرگی داشتند که معروف ترین آنها عبارت بودند از: پارسیان، مادها، سکاها، بلخیان، سغدیان، خوارزمیان، هراتیان و پارتیان. پارسیان که جزو طایفه از اقوام بزرگ آریایی ها بودند به سرزمین پهناور فارس مهاجرت کردند و در چند مکان، از جمله در «آنشان یا مالیان» امروزی در ۴۶ کیلومتری شمال شیراز و پاسارگاد ساکن شدند. استان فارس مرکز امپراطوری بزرگ هخامنشیان با پادشاهی کوروش بود و پاسارگاد نخستین پایتخت آنان به شمار می آمد ولی بعدها مرکز حکومت آنان به همدان انتقال یافت. در اواخر سده هشتم پیش از میلاد، مادها در ایران غربی، گرد هم جمع شدند و در طی صد سال جنگ با آشوریان توانستند آنان را شکست دهند و حکومتی بزرگ با قدمت ۱۲۰ سال تشکیل دهند. در دوره ساسانیان نیز کازرون و بیشاپور پایتخت ایران محسوب می شد. فارس بین سلسله های بسیاری دست به دست شد و آثار باستانی و تاریخی زیادی از آن ها به جای ماند که هر کدام به عنوان میراث جهانی ارزش های خود را دارند و بازگوکننده تاریخ استان، ایران و غرب آسیا هستند. ویرانه های پاسارگاد، بیشاپور، تخت جمشید، حمام خانه ده کهنه یا لامرد و شهر گور و کاخ ارشیر فیروزآباد همگی بیانگر این موضوع است.

بعد از اسلام نیز استان فارس مرکز سلسله های «آل بویه» و «زندیه» بوده است و در دوران قاجاریه نیز از مراکز مهم حکومتی به شمار می رفت.

پس از پیروزی مسلمان بر ایران، آنان به پیروی از ساسانیان، ایالت فارس را به پنج ولایت که هر کدام را یک کوره می گفتند، تقسیم کردند. این تقسیم بندی تا حمله مغولان برجای بود. پنج کوره فارس عبارت بود از: «کوره اردشیر خوره» که مرکز آن شیراز بود، کوره شاپور خوره که مرکز آن شهر شاپور بود، «کوره ارجان» که مرکز آن به همین نام بود، «کوره استخر» که مرکز آن پرس پلیس بود و «کوره دارابجرد» که مرکز آن دارابجرد بود. در زمان ضعف قدرت خلافت در قرن سوم هـ.ق، فارس به تصرف یعقوب لیث موسس سلسله صفاریان درآمد. وی شیراز را تصرف کرد و برادرش عمرولیث مسجد جامع بزرگی در شهر ساخت که هنوز پابرجاست. پس از آن فارس به تصرف آل بویه درآمد و عضدالدوله دیلمی بر بیشتر ایران و قسمتی از بین النهرین تسلط یافت. از کارهای برجسته او ساختن بند امیر بر رود کر بود. پس از انقراض حکومت آل بویه، سلجوقیان بر فارس مسلط شدند. با ضعف سلاجقه، «سنقرابن مودود»، دودمان اتابکان فارس را تاسیس کرد. این دودمان، در سال ۵۴۳ هـ.ق، بر سرزمین فارس فرمانروایی کرد و آخرین فرمانروای آن، «آبش خاتون»، پس از یک سال سلطنت

در سال ۶۶۷ هـ ق، به همسری «منکو تیمور»، یکی از پسران هلاکوخان مغول درآمد. از آن پس سلطنت وی نامی بیش نبود و چندی نگذشت که فارس به دست امرای مغول افتاد. در سال ۷۵۴ هـ ق، امیر مبارزالدین محمد پادشاه موسس «سلسله آل مظفر»، فارس را تصرف کرد. شاهان این خاندان تا سال ۷۹۵ هـ ق، که امیر تیمور خاندان «آل مظفر» را برانداخت بر فارس فرمانروایی داشتند. در سال ۹۰۹ هـ ق، فارس تحت تسلط شاه اسماعیل صفوی درآمد. در زمان او، فارس که مرکز آن شیراز بود، رونق بسیاری یافت و در این دوران بود که الله وردی خان و پسرش امامقلی خان فرمانروایان کاردان و با تدبیر فارس در زیبا ساختن و آبادانی شهر شیراز کوشیدند. در جنگ میان نادرشاه و افغانی های غلزیی تحت فرمان اشرف افغان، فارس ویرانی فراوانی دید. این جنگ با شکست افغانی ها در سال ۱۱۴۲ هـ ق، پایان یافت. پس از مرگ نادر، بار دیگر فارس دستخوش پریشانی شد، ولی با روی کار آمدن کریم خان زند، صلح و آبادی به این ناحیه بازگشت. آثار ارزشمندی، به ویژه در شهر شیراز از زمان زمامداری کریم خان، به جای مانده است. پس از مرگ کریم خان در سال ۱۱۹۳ هـ ق، بر سر جانشینی او میان بازماندگانش اختلاف پیدا شد و سرانجام، لطفعلی خان زند به فرمانروایی رسید. پس از آن، فارس در جنگ های لطفعلی خان زند و آقا محمد خان قاجار آسیب فراوان دید و سرانجام خاندان قاجاریه به حکومت رسیدند. پس از وفات فتحعلی شاه در سال ۱۲۵۰ هـ ق، پسرش حسینعلی میرزا فرمان فرما در فارس به دعوی سلطنت برخاست، اما کاری از پیش نبرد. فارس در دوران قاجاریه، همچنان از ایالات آباد و پراهمیت کشور به شمار می آمد و راه ارتباطی خلیج فارس و مرکز به عنوان نخستین خاکریز، مورد توجه خاص استعمارگران بود. پس از قاجار، اگر چه فارس نقش ارتباطی مهم خود را از دست داد، ولی به علت داشتن آثار با ارزش سیاسی و تاریخی و آرامگاه های دانشمندان، شاعران و عرفای بزرگی چون سعدی، حافظ، ابوعبداله، ملاصدرا، خواجه، شیخ روزبهان و بو اسحاق کازرونی و غیره همچنان به عنوان یکی از پرآوازه ترین استان های ایران با شهرتی جهانی در گستره فرهنگ، ادب و عرفان از جایگاه ویژه ای برخوردار است.

اقوام و زبان

اقوام پارسی که شاخه ای از اقوام آریایی ها بودند از حدود سه هزار سال پیش سرزمین فارس را به عنوان محل سکونت خود برگزیدند. امروزه ساکنین اصلی این استان از قبایل مختلفی از جمله: ایل قشقایی، ایل خمسه و ایل ممسنی تشکیل شده اند.

زبان بیشتر مردم فارس، فارسی است و به گویشهای مختلف محلی صحبت می کنند. پاره ای از قومیت های ساکن در فارس نیز به زبان های غیر فارسی صحبت می کنند. زبان ایل قشقایی، ایل بهار لو، ایل اینالو و طایفه هایی مانند خلیج، قرایی، شاهسون و افشار ترکی است و ایل عرب فارس به زبان عربی صحبت می کند. اما

گویش‌هایی مانند لارستانی، قشقایی، سیوندی، دوانی، لری و اردکانی نیز در این استان رواج دارد. که گویش اردکانی در ایران منحصر به فرد بوده و این گویش باز مانده از پارسی پهلوی است. گویش مردم سیوند فارس به دلیل آمیخته نشدن با عربی و تعلق به زبان‌های ایرانی شاخه شمال غربی درخور اهمیت است. اما گویش لارستانی با زبانهای فارسی، لری و تاتی هم خانواده است. البته عشایر قشقایی به زبان ترکی قشقایی که هم خانواده زبان آذربایجانی است سخن می‌گویند. همچنین گویش لری در شهرستان ممسنی رواج دارد.

موقعیت اجتماعی و اقتصادی

استان فارس سهم عمده ای در بخش‌های اقتصادی کشور به ویژه کشاورزی و صنعت دارد. طبق گزارش آمارنامه کشاورزی، این استان با داشتن حدود یک میلیون و دویست هکتار سطح زیر کشت پس از استان‌های آذربایجان شرقی و خراسان، رتبه سوم را در کل کشور دارد. استان پهناور فارس، به دلیل گستردگی، تنوع اقلیم و حاصلخیزی خاک، یکی از قطب‌های مهم کشاورزی کشور به شمار می‌آید و سهم قابل توجهی از تولید محصولات و فرآورده‌های کشاورزی کشور را به خود اختصاص داده است. به طوری که در بسیاری از محصولات کشاورزی جایگاه اول تا سوم را دارا است. به عنوان مثال در بخش تولید گندم، رتبه دوم در کشور را دارد. در کنار تولید محصولات کشاورزی، در تولید صنایع غذایی که یکی از نیازهای مبرم کشور است، رشدی چشمگیری یافته است. براساس اطلاعات موجود، بیش از ۲۰۰ واحد صنایع غذایی در این استان فعالیت دارند که تولید مواد غذایی نظیر روغن، قند، شکر، گوشت و دیگر مواد غذایی را برعهده دارند.

در بخش صنعت، استان فارس پس از استان‌های تهران، مازندران، اصفهان، مرکزی و خراسان دارای مقام ششم در کشور است. ترکیب صنعتی استان به طور معمول، از صنایع الکترونیکی، شیمیایی، ریسندگی، بافندگی و صنایع غذایی تشکیل شده است. بیشترین سهم صنایع الکترونیکی به کارخانه‌های مخابراتی ایران کما- تعلق دارد که از سال ۱۳۴۸ در این استان شروع به تولید کرده است. کارخانه لاستیک‌سازی دنا یا بریجستون - یکی از چهار تولیدکننده بزرگ لاستیک‌سازی ایران، در این استان قرار گرفته است. در زمینه صنایع ریسندگی، بافندگی و چرم‌سازی نیز سهمی عمده در تولید محصولات نساجی و فرش بافی دارد. در سال‌های اخیر صنعت پتروشیمی استان نیز توسعه قابل توجهی یافته است. پالایشگاه شیراز از سال ۱۳۵۲ آغاز به کار کرده و فرآورده‌هایی مانند گاز مایع، بنزین معمولی، بنزین سوپر و ... را تولید می‌کند.

سوغات

انواع عرق گیاهی چون عرق شاتره، نسترن، بیدمشک، اترج، تارونه، بهار نارنج، نعنا چهل گیاه، کاسنی و نیز انواع شربت‌های طبیعی مانند شربت به لیمو، نارنج، گل گاوزبان و کیالک از بهترین سوغاتی‌های شیراز به حساب می‌آید. از دیگر سوغاتی‌های مهم فارس و شیراز همچنین باید گلاب میمند و آبلیمو شیراز را اضافه کرد. فالوده شیراز از دیگر نوشیدنی‌های شیراز است.

در بخش شیرینی‌ها نیز می‌توان: حلوای ارده، حاجی بادام و نان کماج نی ریز، نان کلوجه‌ای یا کماج فسا، نان یوخه، لوز، مسقطی را نام برد

سوغاتی های بخش کشاورزی استان عبارتند از: انار مهارلو، انجیر و زعفران استهبان، پرتقال داراب، رب انار ارسنجان، حنا لارستان، خرمای جهرم، گردو اقلید

در بخش صنایع دستی باید از: فلزکاری، خاتم کاری، قالی، گلیم، گبه، حصیر، منبت کاری، کنده کاری، ظروف سفالی، گیوه، نمد مالی، خراطی، چرم سازی، سنگ تراشی، شیشه گری و نقره کاری نام برد

آباده : منطقه شکار ممنوع توت سیام، منطقه شکار ممنوع بصیران

استهبان : تنگ استهبان تنگ لای تاریک ، تنگ ایچ، چشمه بدره، گردشگاه پارک جنگلی استهبان، گردشگاه
بک بک

اقلید : تنگ براق، رودخانه شادکام، رودخانه کر، دریاچه کافر یا شادکام، چشمه محمد رسول ا... (ص)، چشمه
بالنگان، چشمه قدمگاه، چشمه جوتو، کوه سفید، طبیعت روستای محمدآباد، طبیعت روستای خسرو شیرین،
طبیعت روستای دزد کر

جهرم : رودخانه شور، غارسنگ شکنان

داراب : چشمه اعلان قز، کوه تودج، گردشگاه آب بند

شیراز : باغ ارم، باغ گلستان، دریاچه مهارلو

فسا : چهل چشمه، گردشگاه میان جنگل

فیروزآباد : رودخانه تنگاب، تنگ خرقة، تنگ هایقر، چشمه حنیفیان یا چهل چشمه، رودخانه کنار سیاه، چشمه زنجیران، تنگ رودبال، دانال بهشت خرقة ، جنگل های دست موک و دشت کل

کازرون : دریاچه پریشان، دشت شقایق برم، تنگ جیز، تنگ چوگان، چشمه تنگ جیز، چشمه سراب اردشیر، چشمه سراب دختران، چشمه دادین، طبیعت روستای دوسیران، نرگس زارهای کازرون

لار : رودخانه خشک، منطقه حفاظت شده هرمود

لامرد : تنگ خور لامرد، چشمه آب گرم سراب، طبیعت روستای ترمان، طبیعت چاه شرف، قریه سبزپوش،
نخلستان های روستای پسبند اشکنان و هشر اشکنان

مرودشت : آبشار مارگون، آبشار حصار دشتک، تنگ بستانک یا بهشت گمشده، دریاچه درودزن، چشمه تنگ
چاهو، سرآسیاب، گردنه چرچر، معدن، سنگ سیوند

ممسنی : دره همیشه سبز بوان، دریاچه هفت برم

نیریز : برکه احمدشاه، دره پلنگان، جزیره نرگس، چشمه برنج زار، چشمه اریو، چشمه زنجیر، چشمه یاقوتی، چشمه نیگی، چشمه نجم الدین، چشمه عاشق، چشمه تار، چشمه فضل وبشر، قنات ریگ، قنات شادالبخت، کتان، خبار و آباد زردشت، منطقه بید بخویه، منطقه حفاظت شده رهرام گور، منطقه حفاظت شده دریاچه بختگان

جاذبه های تاریخی

آبادیه : آرامگاه خواجه عکاشه بالای کوه خواجه، تپه های باقرآباد، تپه های قلعه کهنه، تل شاه نشین، تیمچه صرافیان، تیمچه مسعودی، خرفخانه سورمق، خرفخانه آباده، قبر مذنب، قبور خورشیدی در کوه خواجه، قلعه گبری، قلعه سورمق، قلعه ایزدخواست، عمارت کلاه فرنگی، کاروانسرای شورجستان، کلاه فرنگی سورمق

استهبان : ایوان سنگی، بقعه پیر مراد، بقعه شیخ محی الدین اعرابی ، چهار طاقی ماه فرخان

اقلید : امام زاده سید محمد، امام زاده عبدالرحمن، حوض دختر گبر و کتبیہ پهلوی

داراب : آتشکده آذرجو، آتشکده آذرخش یا مسجد سنگی، آرامگاه سید علالدین حسن پیرمراد، آرامگاه شاهزاده ابوالقاسم معرف به امام زاده، تل سیاه، تل ریگی، شهر قدیم دارابگر، قصر کیارث، نقش برجسته شاپور

جهرم : آتشکده جهرم معروف به قدمگاه، امام زاده حمزه، امام زاده فضل بن موسی (ع) برادر اصلی امام رضا (ع)، بازار جهرم، قلعه گبری، قدمگاه کوروش، غار سنگ تراشان، مسجد جامع، مسجد و مدرسه خان جهرم

شیراز : آرامگاه سعدی، آرامگاه شاه شجاع، آرامگاه حافظ شیراز، ارگ کریم خانی، بازار وکیل، حمام وکیل، عمارت باغ ارم، عمارت عفیف آباد، طاق مشیر، معبد حفیظ، مدرسه خان، موزه و عمارت نارنجستان قوام

فسا : آتشکده سامانی، آثار باستانی تنگ مج و تنگ موردی، امام زاده اسماعیل، امام زاده حسن، شاهزاده قاسم، بقعه سید شمس الدین، بقعه زاهد کبیر، تل سیاه، ساختمان نقاره خانه، سنگ قبر یا سنگ سیمان، قلعه ضحاک، منطقه باستانی کوزه گرخانه

فیروزآباد : آتشکده مناره شهر گور، امام زاده بزرگ در میمند، امام زاده اسماعیل، امام زاده شاه حیدر، امام زاده شعیب، ارگ اردشیربابکان، قلعه دختر، مقبره های بی بی حور و بی بی نور، نقش تنگاب

کازرون : امام زاده سید حسین (ع) ، امام زاده چهارده معصوم خشت، امام زاده پیربنکی، بازار کازرون، بقعه علامه
دوانی، بقعه شیخ ابواسحق کازرونی، بقعه شیخ امین الدین بلیانی یا خانقاه علیا، چهار طاقی بالاده، قلعه پوسکان،
کاروانسرای کمارج، کاروانسرای میان کتل، کاروانسرای کنار تخته، نقش برجسته قندیل، نقش برجسته بهرام دوم
و کتیبه پهلوی آن

لار : آب انبار سید جعفری، امام زاده میر علی بن حسین (ع)، بازار قیصریه، پل عباسی، قلعه اژدها، قلعه چرو،
قلعه قدمگاه مقبره مادر نادر، نقش برجسته عهد عیلام در روستای سه تلو

لامرد : آتشگاه های دوره ساسانی، امام زاده شاه فرج اله، پل آب رسانی رودخانه مهران، حمام هاجر خان، حمام
علیخان، قبرستان علی، قبر سید محی الدین، قبر شاه فرج اله، قلعه اشکنان، قلعه باغ چالد، کاروانسرای مایین،
مرقد سید میراحمد، مسجد علیخان، مسجد جامع فال، مسجد رییس علی خان

مرودشت : آرامگاه اردشیر دوم و سوم، برج زندان سلیمان، بقعه حضرت ایوب نبی (ع)، تخت گوهر یا تخت رستم، پل بند امیر و پل خان، سد سنگی داریوش، شهر تاریخی استخر، سنگ نبشته پهلوی، کاخ داریوش، مجموعه کاخ های تخت جمشید، نقش رستم، نقش رجب

ممسنی : آثار هخامنشیان سراوان فهلیان، آثار آسیاب آبی، امام زاده درب آهنی یا سید علالدین محمد، امام زاده شیرمرد، دخمه سنگی مادر و دختر، حمام و پل قدیمی فهلیان، سپید دژ، میل اژدها یا دیمه میل، نقش برجسته بهرام، نقش برجسته گورانگون

نیریز : زیارتگاه شاه سلطان یعقوب، چاه امام حسین در دره پلنگان، قلعه اس. پی. ار، مسجد جامع کبیر